

teoretičara socijalističkih zemalja koji smatraju da se kvalitet života ne iscrpljuje u ideološkoj propagandi i »da postoji pravo na egzistenciju«. Tako rumunski sociolog S. Stojka zastupa tezu da kvalitet života ima neposredni odnos prema pojmu »socijalistički način života«. U sadržaj tog pojma autor uključuje takve elemente kao što su sloboda, demokratija, moralno i socijalno zdravlje čoveka, a fundamentalnom kategorijom smatra socijalnu jednakost koja predstavlja kriterijum za ocenu društvene i individualne delatnosti.

Mnogi sovjetski teoretičari smatraju da niukom slučaju ne treba kvalitet života tretirati kao nenaučan (mi bismo pre kazali teoretski nezasnovan). Naprotiv, po njihovom mišljenju, kvalitativne karakteristike života nisu ništa manje važne, a u nizu slučajeva čak su i važnije od kvantitativnih koje se, po tradiciji, svode na nivo života. Stvar je u tome što ovaj pojam treba procuavati s marksističkog aspekta u smislu kvalitativnih karakteristika načina života. U tom pogledu kvalitet života označava stepen zadovoljavanja stanovništva s kvalitetom ishrane, mode, odevanja, stambenog komfora i čistote životne sredine, s potrebom za socijalnom sigurnošću, za slobodom, demokratijom, socijalnom jednakošću, samorazvitkom i samorealizacijom, sadržajnim radom, stvaralaštvom i socijalnom aktivnošću. U širem značenju, kvalitet života kao dopuna životnom nivou može se primenjivati i za ocenu stepena razvika socijalističkog društva i za upoređivanje uslova razvika socijalističkog i kapitalističkog društva. U toj literaturi često se naglašava da treba razlikovati socijalistički način života kao normu i realno ostvarenje. U sličnim okvirima razmišlja i čehoslovački teoretičar A. Šimický, kad kaže da socijalistički način života ne treba predstavljati kao idilu i put bez problema i teškoća. M. Rutkevič takođe pledira za tačno određivanje ovog pojma s marksističkog aspekta, a ne da se on pozajmljuje iz ove ili one koncepcije kvaliteta života zapadnih zemalja.

Možemo konstatovati da se u ovim zemljama, dakle, prihvataju novi kriterijumi koji se ne odnose na pokazatelje industrijskog rasta. Nivo materijalnog bogatstva igra važnu ulogu, ali je raspon merenja postao znatno širi i uključuje niz vrednosti i komponenti.

Specifično mišljenje o odnosu načina i kvaliteta života iznosi V. Kapustin, koji smatra necelishodnim korišćenje dva različita termina za jednu istu pojavu. Po njegovom mišljenju, to samo otežava shvatanje problema. Kad se ima u vidu kvalitet, onda se, pre svega, misli na garanciju: visok i nizak kvalitet. On naglašava da je kvalitet života moguće (i treba) primenjivati prilikom karakteristika i ocenjavanja ljudskog života, ali u jednom specifičnom vidu. Na život društva i pojedinca sve više utiču uslovi njegovog spoljašnjeg življenja — sredina koja ga okružuje. Složenicu »kvalitet života« trebalo bi koristiti kao pojam koji objedinjuje sistem kvantitativnih pokazatelja strukture prirodne sredine i njenog uticaja na čoveka, tj. da ukazuje na puteve rešenja ekoloških problema društva. Tako tumačenje kvaliteta života, smatra Kapustin, najtešnje je povezano s nivoom života, inače može doći do ozbiljnih grešaka u analizi i zaključivanju. Da bi potvrdio svoju tezu, on navodi sledeći primer: Preopterećenje gradova automobilima dovodi do zagađivanje atmosfere, što ima za posledicu pogoršanje zdravlja stanovništva i širenje medicinskih usluga. Dolazi se do zaključka da nivo života raste, a uslovi čoveka faktički se pogoršavaju. Ipak, većina teoretičara smatra da je važna strana koncepcije o kvalitetu života njena ideološka usmerenost na teoriju konvergencije i zaštitu materijalnih interesa, odnosno pozicije najbogatijih. Otuda i različite teoretske pretpostavke, ali i ideološke kontroverze oko ovih pojmova.

NAPOMENE:

¹ Često se nivo života proistovećuje sa životnim standardom. Međutim, standard života je »stratum« načina života, gde se imaju u vidu ne prosto pokazatelji već određene socijalne norme nivoa, kvaliteta, stila i načina života u celini.

² E. Kapustin, *Socijalistički odraz žižni kak socijalno-ekonomičeskaja kategorija*, *Voprosi ekonomiki*, 12/74, str. 6—7.

³ S. Strumilin i A. Pisarenko, *Socijalistički odraz žižni*, *Voprosi filosofii*, str. 30.

⁴ Poslednji simpozijum održan je u Hamburgu od 19. do 25. septembra 1977. godine, a osnovna tema bila je *Poboljšanje kvaliteta života izazov lokalnim vlastima*. Sledeći kongres treba da se održi 1978. godine u Manili.

⁵ U nas još ne srećemo često ovaj pojam. S. Lukić kaže da još uvek nije načisto ni s oblikom s koga se termin prevodi na naš jezik; da li je adekvatno reći kvalitet života ili je, možda, bolje reći životni kvalitet (po ugledu na životni standard, s kojima se, ionako, najčešće dovodi u vezu). (S. Lukić, *Umetnost na mostu*, str. 141—142.)

Što se tiče lingvističkog oblika, pojam »kvalitet života« u različitim jezicima ima sledeća značenja: u engleskom *quality of life*, u francuskom *qualité de vie*, u nemačkom *qualität des lebens*, u ruskom *kačestvo žižni*. Po nekima, izraz »kvalitet života« bio je upotrebljen tek 1963. godine, kada je tadašnji američki predsednik L. Džonson jednom prilikom rekao da ciljevi američkog društva ne mogu biti izmereni količinom bankovnih depozita, već kvalitetom života samih ljudi.

⁶ A. Abrams, *Qualiti of life*, *World Healtist*, novembar 1974, str. 4.

⁷ M. Call, *Qualiti of life*, *Social Indicators Research*, 2, 1975, str. 229.

⁸ O tome šire videti u pomenutoj knjizi S. Lukića, str. 142.

⁹ Šire videti u *Obraz žižni kak sociologičeskaja kategorija*, *Sociologičeskaja isledovanija*, 2/76, str. 75.

¹⁰ *Politika*, 2. oktobra 1977. godine.

¹¹ I. Popov, *Buržoazna sociologija v poiskah novogo »kačestva žižni«*, isti časopis, 1, 1977, str. 149—159.

nove knjige

DIMITRIJ RUPEL:
»PORODIČNA VEZA«,
»Mladinska knjiga«, Ljubljana 1977.

Piše: Denis Poniž

Novi roman Dimitrija Rupela pripada seniji piščevih »antigradskih« tekstova u kojima se utemeljuje dvostruka perspektiva. Na jednoj strani to je samorefleksivni obračun s pozicijom savremenog, kritičkog, skeptičnog, podsmehljivog i ironičnog intelektualca, a na drugoj obračun s neobično okorelom trijadom zemlja — narod — narodni jezik, trijadom koja zastrašuje iz proze mekolice etabliranih autora-romanopisaca. Kao sudbinsko, kao raskol, u Rupelovim romanima (pomenućemo samo: *Sekretar šeste internacionale*, 1971, *Čaj i puške u četiri*, *Vreme, u njem' krvnik ljuti*, 1974, *Hi kvadrat*, 1975) javlja se dualizam istorije-eschatologije i politike-ideologije. Rupelova romaneskna struktura ostaje unutar toga sveta, na poseban način podređenog principu »pisma«, »nekonformnosti«: jezik je utičište iskričavosti, neokorelosti, slobode, mišljenja i delovanja. Zbog toga Rupelovi junaci govore mnogo i lepo, uvek se identifikujući s jezikom koji za njih predstavlja poziciju, akciju, delovanje, smisao sveta i njegovu predigru koja se ispunjava tako što se u pozadini jezika pokazuju apsurdnost, praznina i tupoglavost institucija i onih koji u međusobnom obračunu institucija učare nešto za sebe ili, pak, izgube posedovano. Sva »filosofska«, »eshatološka« situacija koja prividno gubi draž i težinu obaveznog i sudbinskog (Rupelovi junaci umiru, njih dokusuruju, muče i podmuklo ubijaju, čudni tajani-

stveni agenti ih otimaju a lepe žene truju), u svetlosti građanskog mentaliteta, u kojem se kreću junaci, pokazuje se neobično ozbiljnom. Tako je i roman *Porodična veza* pripovest o savremenoj slovenačkoj (građanskoj, i mešovitoj) porodici koja pokušava da učestvuje u velikom, tajanstvenom, lukavom, krutom i ubilačkom svetu, u kome vlada zakon materijalnog i ideološko-perverznog nadigravanja. Porodica, naravno, ostaje unutar dogovorenog, zabrađenog, konvencionalnog, a sve što se dogodi van tog dometa za nju je bezvredno, otpadnički, prevratno, ljigavo povezano s groznim mraknjaštvom razvratnog seksa, anarhizma i mržnje — sve do vrednosti i svetinja, do materijalnog blagostanja i kvazi-institucionalnih dobara (televizije, radija, dostojanstva, galantnosti, državnih nagrada i odlikovanja, knjiškog jezika i čistog veša).

Porodična veza (naziv romana je tesno povezan s poznatom mafijaškom francuskom vezom) predstavlja poruku o moralnim metamorfozama porodičnih članova u svetu kojim gospodare institucionalna korupcija, pre svega korupcija kulturnih institucija i njihovih sedokosih i burmutšmrkajućih fanatika-čistunaca. Svet koji se otkriva pred nama svakako je svet lagane, gipke, čudnovato plastične Rupelove teksture, koja ume da vlada i najsitnijim detaljima jezika kojim govore njegovi junaci, šarena paleta koja, s jedne strane, naginje demonsko-mitološkim ličnostima (najčešće iz podzemlja, fanatika, pisaca, novolevičara, anarhista i džabalebarosa) kakve, s drugačijim, moralnijim oznakama, poznaje i proza Rudija Šeliga; s druge strane, tekstura naginje građanski uglađenim i istorijski filmsiranim »boljim« ljudima iz sveta političke, privredne i kulturne elite. Zajednički život nije moguć, nije moguć na nivou društvenog, otvorenog, svima-na-ochi predodređenog sveta, a moguć je unutar patrijarhalnosti, porodičnosti, malenkosti, priljivosti. Sukob je uvek samo prividno sukob, nadigravanje, partija blistavog šaha, verbalizacija realnosti. Rupelova romaneskna struktura nikad nije knižila svoju blistavu inteligenciju i vrhunsku otvorenost za međusobno različite situacije, povezane u celinu čvrstim vezama fabule-metafore. Svet Rupelovog romana je svet istine građanskog društva, njegovog grčevitog raspadanja na želje (seksualnost kao otvorenost, sloboda, sreća) i određenja (konvencije kao pristajanje na istoriju, zakon, moć, red, tradiciju).

Zanimljivo je da, uprkos svojim neospornim slovenačkim korijenima, kojima se roman kroz meditacije (ređe i akcije) uvek iznova vraća, Rupelovi romani sežu u evropski, opšte-estetski prostor, na svoj ga način evociraju i problematizuju, a time njegovu problematiku približavaju i opštoj, istorijskoj i idejnoj problematici evropskih novovekovnih tekstova i njihovog većitog

ISPRAVKA

Ispod teksta Nenada I. Kecmanovića *Koliko je Savez komunista radnička partija*, objavljenog u broju 229 (mart, 1978), izostavljena je napomena koja glasi: Tekst je saopšten na naučnom skupu *Osma konferencija zagrebačkih komunista i razvoj KPI—SKJ kao moderne partije radničke klase* u Zagrebu 23. i 24. februara 1978. Izvinjavamo se čitaocima i autoru.

vraćanja, na način ontološke diferencije, problemima dualizma i metafizike. I u tom procesu je *Porodična veza* blistav, neobično komunikativan i jasno napisan roman o svetu kojim vladaju moć i tradicija, a koji pokušavaju da provociraju igra slobodnog jezika i slobodnog, veselog intelekta.

Preveo V. Despotov

MILE STOJIC:

»LIJER, JEZIK PRAŠINE«,
»Svjetlost«, Sarajevo 1977.

Piše: Zora Stojanović

Stojićeva poetska zbirka, ma da prva koju je objavio, po mnogim svojim odrednicama ukazuje se kao zrelo traganje i osmišljeno, dosledno komuniciranje s poetskim činjenicama i značenjima. Iz nje govori prodorno iskustvo koje traži uporište u višesmislenom tumačenju poetskog principa, zapravo u uslozavanju njegovom, u takvom organizovanju poetskih elemenata koji se teško uočavaju pod plaštom ambivalentnog govorenja, čiji je cilj udaljavanje od stvarnosti i otkrivanje samoga bića teksta. U takvom kontekstu pesma postaje zatvoreni znak samopromišljanja o vlastitoj strukturi, a mogućnost potpunog tumačenja tek se naslućuje u impulsima skrivenog smisla.

Dakle, dešifrovanje poetskog znaka ostvaruje se u transformaciji površinskog značenjskog sloja i otkrivanju unutrašnjeg poetskog sistema, koji autor skriva pod prividnim treptajima realnosti od koje polazi. U pojavnosti se, kao podsticaj, ukljućuju sećanja na detinjstvo, zavičaj, ljubav. Sve ove tematske kategorije pojavljuju se kao provokacija za ustrojstvo novoga smisla poet-

skog teksta, za razmišljanje o rečima, govoru, mogućnostima teksta. Čitavu zbirku jedinstveno prožima to doticanje, gradnja i prividno razgrađivanje poetskog, pesme i jezika u njoj utkanog, te i kad se Stojić udaljava od ove teme, ona je uvek prisutna u podtekstu, uvek se iznova ukazuje, na nov način samo otkriva ili skriva, ali se dosledno može slediti.

Stoga je *Lijer, jezik prašine* poetska rasprava o pesničkoj reči, emocionalna analiza trajanja i smisla poetskog čina i nadahnuća. Govoreći o ljubavi, na primer, najčešćoj temi u krugu svojih spoljašnjih opredeljenja, Stojić tako organizuje poetsku strukturu da se motiv žene, kroz svojevrsnu leksičku igru, transformiše do govora o oblikovanju pesme koja ima dimenzije bića, fizičke odrednice postojanja. Pesma se, naime, ukazuje kao telo žene za kojom se traga, a prelomljeno kroz prizmu »sećanja zbilje« to telo oživljava kao *telo-reč*, kao iskupljenje, vraćanje iskonskoj snazi reči, ali ne da bi se našao smiraj u njima, nego »oluja što prijeti« uzvitlanih značenjima. Isto tako, govoreći o detinjstvu ili zavičaju, autor koristi samo posrednu mogućnost da nastavi razvijanje ideje o strukturi pesničkog teksta.

Stojićevi stihovi ne teže ukapanju u postojeći poredak stvari, oni zagovaraju subverziju tradicionalnih kanona pojava, stavljaju ih u pitanje, ističu apsurdnost zanosa i »Velikih Istina«, u ime jednog drugačijeg govora koji je lišen »Ceremonijala«, koji spoznaje pustoši i obrušavanje stvaralačkog poleta u memočne »drhtave snokove«. Stoga je toliko vidljiv ironični ton kazivanja na stranicama ove zbirke; ironija ne postaje samo sredstvo negiranja utvrđenih poetskih vrednosti, nego i način govora, usvojeni vid analiziranja tih vrednosti, ali se, na žalost, ne da-

ju dovoljno jasne protivvrednosti. Naime, Stojićev poetski koncept bi morao više izići iz ravni bavljenja tekstem i proširiti se i na jednu obuhvatniju sadržinsku, misaonu ravan, u kojoj bi se projektovale nove idejne vrednosti, jer osuditi nešto znači izreći i opredeliti se za novu istinu, novu misao, sadržaj.

Težeći da svome pevanju da formu i izraz koji bi odgovarali tematskom opredeljenju, Stojić uvodi u stihove svojevrsni unutrašnji ritam i melodiju, pa čak i rime, ali ne teži njihovom doslednom sprovođenju i ne prati standardne zakone rimovanja. Osnovna intencija ovakvog opredeljenja je, zapravo, kao i prilikom uvođenja ironije, poricanje poetskih manira i ustaljenih pesničkih formi, njihovo negiranje upravo sredstvima kojima se to pesništvo služi.

Lijer, jezik prašine, kao prva zbirka mladog autora, svedoči o mesumnjivom Stojićevom talentu, o smelom i uspešnom upućtanju u analizu problema istraživanja pesničkog teksta, što, uz leksičko bogatstvo i unutrašnji dinamizam stiha, doprinosi gradnji autohtonog autorskog doživljaja i daje naznaku da će on, uspevši snažnije da prođe u sferu misaone analize vanjezičkog sloja, i u buduću uspešno beleži svoja poetska iskustva.

MILISAV SAVIĆ: »MLADIĆ IZ RAŠKE«

»Slovo ljubve«, Beograd 1977.

Piše: Miroljub Joković

Knjiga *Mladić iz Raške* zauzima u Savićevom dosadašnjem radu poseban položaj. Ako se traži njena paralela u sklopu ostalih knjiga, ona je najbliža knjizi *Ljubav Andrije Kurandića*. Između njih postoje izvesne podudarnosti u tematsko-idejnom sloju i u načinu konstrukcije proznog teksta.

Prednji plan ove zanimljive knjige označavo bi jedno prečišćenje razmatranje Savićevog osnovnog interesovanja, nemogućnost komunikacije između Mnoštva i Ja kojim raspolaže junak, s tim što je ovaj problem, prelomljen kroz doba mladosti i oformljenja ličnosti, u konkretnom slučaju celovitije sagledan nego u *Andriji Kurandiću*, gde isti problem biva sagledan na relaciji između svesnog i nesvesnog. Taj problem figurira i u ovom slučaju, s tom razlikom što je osvetljen društvenom pozadinom koja se reflektuje kroz sloj prikazanih predmetnosti.

Sukob između dva odvojena sveta, čije su norme vrednovanja i ponašanja u načelu radikalno udaljene, ne podrazumeva neko konačno rešenje. Zid razdvajanja je moguće probiti i dospeti u sam vrh malovaroškog života, ali mogućnost pada uvek ostaje otvorena. Time se pokazuje izvitoperenost stvarnosti kojoj su sve duhovne tvorevine u konačnom vidu strane. Taj ogoljeni svet Raške, koji se upravlja prema tamnoj strani stvarnosti, utiče da Ja ne izađe izvan okvira Mnoštva. Sve to dovodi do otuđenja i pada subjekta pokušajima pro-

bijanja malovaroškog života, koji se u konačnom vidu pokazuje kao kretanje u krug.

Kao što se naslućuje, ovaj proces ima tačku utopijskog uspona i tačku pada koji nikada nije konačan, jer pred subjektom stoji mogućnost promene sredine. Postupak kojim se uobličava prozno tkivo nikada se ne udaljava suviše od tematsko-idejnog plana, pa se uslovno može okarakterisati kao razvojan, lučan, lančan. Da bi celokupnu knjigu podigao na nivo složenosti, Savić čestim menjanjem pripovedačkog glasa postiže, u odsustvu složenijeg zapleta, funkcionalizaciju svoje proze.

Odličnu ilustraciju navedenih karakteristika predstavlja pripovetka *Drvo koje ne lista*, koja s pripovetkom *Ponoćni voz* prikazuje drugi sloj tematsko-idejnog plana, mogućnost promene.

U drugom planu knjige, kao logična posledica ogoljene stvarnosti, nalaze se model žene i ljubavi koja je i u ovoj knjizi, kao i u pisaca Savićeve generacije, u senci prikazane stvarnosti. Za junake (kojima je stvarnost uobličena) žena kao biće ne predstavlja više otelotvorenje viših vrednosti; na nju se obično gleda kao na biće koje je do te mere imoralizirano da načinom prikazivanja naginje prema sloju prikazanih predmetnosti.

Za tako prikazanu stvarnost najviše bi odgovarao ogoljen pripovedački postupak i eruditski način izlaganja, ali stvar je drugačije postavljena. Savić je tako ogoljen svet poseduje veoma izražen emocionalni stav i, što je posebno zadržavajuće, nalazi uverljivo opravdanje za život koji teče kružno (*Dečak i fudbaler*). On nijednog trenutka ne dovodi u pitanje ispravnost svog pripovedačkog postupka koji se prilagođava prikazanoj stvarnosti, iako je objedinjavaju junaci koji međusobno teško komuniciraju. Uverljivost nekomunikacije nemoguće je postići klasičnim pripovedačkim formama, zbog toga je klasičan način pripovedanja zamenjen modernijim strukturama. Sve nam to govori da se radi o složenoj pripovedačkoj knjizi.

Savić je knjigom *Mladić iz Raške* osvetlio stvarnost u sveukupnoj povezanosti i doveo je do završenosti, tako da svaka nova knjiga s istom tematikom može značiti samo korak nazad. U njegovim dosadašnjim knjigama nagoveštena je mogućnost prelaska na prozu drugačije tematike.

DAMNJAN ANTONIJEVIĆ:

»OPISOM IZNUTRA«,
RU »Radioj Cirpanov«, Novi Sad 1976.

Piše: Ivko Jovanović

Damnjan Antonijević je u ovoj knjizi objavio izbor svojih studija i prikaza, štampanih u raznim književnim časopisima i listovima od 1968. do 1974. godine. *Opisom iznutra* on se celovitije predstavlja kao »isti čitalac«, komentator književnih tvorevina, otkrivajući, naravno, i stoji kritičarski stav, opseg interesovanja. Ali, ovu knjigu autor, očigledno, nije uobličio, spremio

2. JEZIK je umocenih n St) trčkaru papirjm e i ODMA VET.

rep MISLE ogu u jezij mji a UGRU H zastajer GURA I FILOZ

NA. M u, rečn jen Se ec o, bib desnih VIS (pre- ST m lju to

asiniča za o-rečitu te ostavja ja nar bski spij lijski SREDJENI SVUJ

NAVIKU čnost(rečno- sitne tepije PO Oduj- un. de snom REČ KROZ S

Stotin ak pelen KADUPOZNA čista hartij. NIKAD vi LJENJA. lapa. po est p pa

e hiljada O NIKAD JU rečovu al se CI- Nip LIVANJE, OBLIK, onda

E čist čicul NI JEzi buš AKSpermej DRZA

nanišu u sumr- za RAD MIŠ k je REP rask GOVORASE EZIJEI AKO, NdesnoM